
M Ű H E L Y

KÖRÖSSI P. JÓZSEF

holnapkor

— ambrus lajosnak valahová

jerzy chaplickij hazánkban állomásozó iparművész turista és tengeridomár adásidő után hat-hét órával egy dokumentált hajnal felé kiverve és kimerülten fekszik televíziója előtt ágyában – közös telefonvonalunk egyik készüléke tőle tizenkét turista lépésnyire

reggel van
forralt ólmos eső

ady endre költőszármazású párizsban állomásozó csók- és csillagőr szállodaszobájában egyik lábát a másikon keresztbe a két lábát *ezzel egyidőben* ugyanazzal a mozdulattal az asztalra vetve: aiaouii-ouiii-iguau-ouiii-ouiiii!
elkiáltja magát

reggel van
forralt ólmos eső

jerzy chaplickij budapesti szobájában szomszédunkban *ezzel egyidőben* közös telefon dördül és az állomásozó tengeridomárt avantgardista blöffentyűkkel ágyából riasztja föl – egyik készülék négy albérletünk tőle tizenkét lépésnyire gyakorlatilag egyik fővárosunk – bécs párizs – másik szegletében – varsó budapest – ő féllábbal inkább párizsban sírban budapesten
„vedd föl – kcpog közös vonalunkkal az ajtón – lusta vagyok és (valami másban) reménykedem”

reggel van
forralt ólmos eső

a pincér ért a szóból és ady endrének zúzmarás korsóban sört visz az emeletre a csók- és csillagőr leereszti a lábát az asztalról közelebb húzza maga alatt a sörhöz a széket és a „jelenkor” nagy öröme papírra veti a csók- és csillagörség alapszabályait

egy
kettő
három

konstatálja (konstatálja) hogy inflagranti (inflagranti) talál:
a behozott kezében tartott vonalon mindmáig másik készüléken fe-
leséggemmel a „holnapkor” c. irodalmi és társadalombiztosítási
folyóirat irodalmi és távkézbésítő rovatáról vitatkozunk

reggel van
forralt ólmos eső

reggel van forralt ólmos eső – mondja az állomásozó iparművész
csók- és csillagőr szövegdrótsövénnyel dekorált (dekorált) albér-
letünkben a nagyvilágba (bécsbe párizsba – aioauioi ouiiii)
lépve – telefonunkkal legközelebb már nem lesznek becsvágyó re-
ményeim majd saját főbérletemben (bécsben párizsban) fölveszem
mint ady endrétek közelebb húzva asztalom a sörhöz mint a
lengyel-magyar lepedőárus mint a távbészélgető feleséged szo-
bátokban a „múltkor” c. irodalmi és távkézbésítő folyóirat
levelező hasábjain

„mert barátom minden zűrzavar kecsegtet valami zűrzavarral” –
albérletünkben *mindemmel egyidőben* varsóban és budapesten

A szöveg növekvő magánya

Manapság gyakran hangoztatott filozófiai megállapítás: minden létező, te-
hát az egyes ember, szükségképpen szétszakított létezőszemléletre, lényeg-
szemléletre van szorítva. Az irodalom, a költészet esetében sincs ez más-
képp: a szerző az általános érték- és eszményválság, a teljes dezorientáltság
közepette, külső kényszereknek kényszerűen engedelmessé válva s magánya
belső parancsainak kiszolgáltatottan nyújtogatja elrendező – vagy annak
vélt – szövegcsápjait, s próbálkozik valamiféle egységes és áttekinthető rend
megteremtésével. Ez a csöppet sem irigylésre méltó helyzet nem csak a
kort jellemző fejlett tudatipar és a manipuláció eredménye, számos más, a
költészetben kívül és belül föllelhető ok is kiváltja. Az utóbbiak közül szá-
munkra az irodalmi tárgy nyersanyaga, a nyelv helyzetének vizsgálata nyújt-
hat támpontot.

Aligha megy újdonságszámba a kijelentés, mely szerint valamely nyelvi
rendszer eltérhetetlen szálakkal kötődik az adott régiót uraló létminő-
séghez. Vagyis: az idioma állapotát történelmi függősége, illetve a függő-
ség mértéke határozza meg. Az *állati nyelv* című, magyarul is olvasható
munkájában a neves nyelvfilozófus és irodalomtudós, *George Steiner* a
múlt és jelenbeli fasizmusok kulturális és szellemi rombolását elemezve így
ír a nyelvet hatalmi eszközként kisajátító, azt manipulációs céllal hasz-
náló-aikalmazó államideológiá(k)ról: „*A múlt időt kitepte a közös emlé-
kezet védőburkából és újírta a történelmet. Egyetlen tollvonással eltörölt
neveket, élő embereket és kárhorgatott eszméket. Az egyéni emlékezés ter-
mészetes sokféleségét glédába állított fikciók és soba meg nem történt ese-*

ményekből összetakolt, fortélyosan névtelen emlékezet váltotta föl. Nyelv-
tanában a jelen időnek nincs személyes névmása és a jövő utópiába tor-
kollik. A folyamatosan átértelmezett múlt a jelenbe csap át.”

Napjaink költőjének tehát különösen fontos tisztázni művei építőanya-
gához való viszonyát. Érzékelnie kell korunk egyik sajátosságát, azt, hogy
az emberöltőnként egymást váltó korszakok, a húszas-harmincas évek fa-
sizmusa, az ötvenes évek, a történelmi kiszolgáltatottság sivárrá, sivata-
gossá tette a nyelvet, melyben a szavak már nem azonosak önmagukkal,
amelyben a szerzetotípiák rémuralma dühöng. A felbomlott, kusza és le-
csökkent energiaszinteken tengődő idiómát tehát olyan *poétikai tett* ha-
tósugarába kell vonnia a költőnek, ami – egyfelől – magasabb energianívóra
emeléssel ad vagy adhat új vagy megújított tartalmat-jelentést a szavaknak
– másfelől – egyedi és eredeti tartalmukra csupaszítva azokat, megőrizheti
szintaktikai, szemantikai elementaritásukat. Így, ilyen eljárás módokkal és
természetesen a kontextus révén, az új típusú lírai műterek megteremtésé-
vel s az eképpen indukált metafizikai többletbe ágyazva kell közvetítenie
egyfajta valóságértelmezést.

S ha a szerző ilyképpen nem mond le az aiszthészisiz – az esztétikai ter-
emtés – kötelességként való fölfogásáról, akkor nem csak a lelkiismeret
magányos, belső parancsait kell szem előtt tartania, de *bizonyos* külső han-
gok és parancsok kényeszere előtt is meg kell hajlania. E költés kötöttség
pedig – az érzékletesség kedvéért *Lukács György* hasonlatával élve – egy
bonyolult elrendezésű, de ugyanakkor *önmagára is reflektáló* tükörrendszer
föllállításának követelményét támasztja az alkotóval szemben. Ismétlem:
csak akkor, ha az alkotó az aiszthészisizt kötelességként fogja föl. Azaz:
nem mond le a szétszakított létezés- és lényegszemlélet egybeforrasztásá-
ról; az elemekre hullott valóság, a káosz mélyén kétségtelenül ott rejtőző
rend megmutatásáról, a valóság újrastrukturálásáról. Ami nem lehet más,
mint az alkotás valóságmodellként – tehát igazolandó fölvetésként –
való használata során kimunkálható nagy pontosságú adekváció. Persze vi-
tathatatlan, hogy az átlagos és általános befogadói struktúra felől nézve
így csak a szöveg magánya növekszik.

Ezt a „szövegmagányt” esetenként elmélyítheti, hogy a fönti alkotás-
móddhoz – amit a *Mészöly Miklós-i* értelemben vett mélyrealizmusnak is
fölfoghatunk – a szerző különféle technikákat sajátít el vagy eszel ki, ami-
ket azután lényegesnek tart. Ezeket akár egyénileg vagy „irányzatosan”
kanonizált feladatrend(ek)nek is tekinthetjük. Am akár így, akár úgy, e
feladatrendek létjoga csak abban az esetben nem kérdőjelezhető meg, ha
úgynevezett szemantikai gesztussá válnak. Azaz, ha a mű egészének je-
lentését, az alkotás egész struktúráját meghatározzák. Eszerint pedig, ha
nem is túlzó szigorral, de mindenképpen a több, minőségibb információ,
az alkotásban megteremtett, a valóságosnál nagyobb és bonyolultabb rend
követelményét kell megfogalmaznunk *Kőrössi P. József* itt olvasható mű-
vével kapcsolatban (hozzátehetem: irodalmunk, költészetünk mozgásirá-
nyaival szemben) is.

KPJ eddigi kötetei, verspublikációi nyilvánvalóvá tették, hogy poézise
ahhoz a – napjaink újabb magyar lírájában többé-kevésbé jól körvonalaz-
ható – áramlathoz tartozik, amelyet – korántsem bölcséleti-szellem-történeti
értelemben használva a szót – a *racionális* beállítódás illetve az erre ala-
pított techné jellemez. Ezekben a poézisekben a világ s benne az autonóm

személyiség elsősorban rációval el- és kisajátítható (és kisajátítandó) 'tárgy'. Léteanalízisük főként a szubjektum szférájára irányul: a megrendült egzisztencia, a súlytalanná vált személyiség, a történelemben vetett ember kiszolgáltatott helyzetének megérzékesítésével láttatják a poétikus világállapot meghomlását, a részekre szakadó, partikularitásokba záruló valóságot.

Ezek az általános jellemzők illenek az itt olvasható versre is, de figyelmünket most inkább a műalkotást egyénítő vonások vonzzák magukra. A legfontosabb a megjelenítés tárgya – ami nem más, mint a költői tudatállapot egy pillanatnyi történést által kiváltott fölledézt tudattartalmakkal egyetemben – és a megjelenítés *módja*, mely utóbbi szikár, már-már vég-sőkig csupaszított nyelvi szerkezetek által történik. Az *object*-szerűen versbe kerülő primér tudattartalmak, egy lengyel férfinév, időpontok, városnevek, egy artikulatlan hangsor és a többi azonban épp a *költői* tudat működése folytán a különféle transzformációs eszközök, a feszes metaforák, a kihagyások, a sűrítések, de legfőképpen a *szemantikai gesztusként* jellemezhető csúsztatásos szerkezet (és technika) révén egy, a valóságos fölött lebegtetett nyelvviségbe ágyazódnak, ám anélkül, hogy *object* jellegüket elveszítenék. Ebben a kontextusban *Ady Endre* természetesen „*költőszármazású*” (a szerkezet egészére rimelő metonímia) és magától értetődően „*csók- és csillagőr*” (az előző metonímia technikáján alapuló homonimikus metafora). Az ekképpen létrejövő szemantikai kapcsolatok olyan kiterjedt, szimbolikus láncolatot hoznak létre, amelyben a „*múltkor*”-„*jelenkor*”-„*holnapkor*” és „*bécs párizs*”-„*varsó bukarest*”, azaz hely és idő, kortól és tértől függetlenül egyetlen jelentérendszerben sűrűsödik. A dolgok elveszítik konkrétságukat, de nem oldódnak föl egyetlen általánosságban: a szemantikai terek metszik, fedik át, világítják meg egymást. A költő és felesége, szomszédja Jerzy Chaplickij a lengyel iparművész, a századelőn Párizsban élő Ady Endre, az ajánlásban szereplő távol levő barát, de még a versbe beletelefonozó – sőt, azt „*előtárcsázó*” – ismeretlen is egyetlen szókontinuumban s az általa teremtett téridő kontinuumban „*mindennel egy időben*” léteznek. Ekképpen élhető át egyetlen föl villanásban, néhány pernyi történésben emberi és európai létünk teljessége. S így, ekképpen *cáfolható*” történelmi-irodalomtörténeti allúziók segítségével a megidézett és le-émlített filozófiai tétel. Ám az így megteremtett egység törekeny, hiszen a szerző, a holografikus fölvetel módszerére emlékeztető „*láthatatlanul látható*” történelmi-irodalomtörténeti allúziók segítségével a megidézett és létünk alapjaiként szolgáló tartalmak folytonos és megmásíthatatlannak tűnő kiszolgáltatottságát is megmutatja. Mert ebben a monolittömbként elénk állított téridő kontinuumban, ebben a múltat, jelent és jövőt s az itt és az ott, a most és az akkor síkjait-rétegeit egymásba és egymás által láttató vers-Európában „*forralt ólmos eső*” hull. S a forró ólmos nem pusztán irodalomtörténeti utalás, nem csak az ismert Ady-verset idézi, de fölmutat történelmünk égboltjára is. *KPJ* tükörrendszere nem csak a világ (és Európa) zilált állapotának mélyén rejlő, egyedüli rendteremtő elvként létező örök humánomot tárja elénk, de a humánus pusztulásának-elpusztításának esélyeit sem kendőzi. –

A kép kétségtelenül komor. De ez nem a tükrök hibája.

ENDRÓDI SZABÓ ERNŐ